

Duurzaamheidsprestaties

De biologische landbouw is een op duurzaamheid gerichte keten met een gecertificeerd product en een sterk groeiende markt. De certificering zorgt voor de borging van een basisprestatie. De ambities van de biologische landbouw gaan echter veel verder. Hoe staat het met de duurzaamheidsprestaties? Recent onderzoek geeft opheldering.

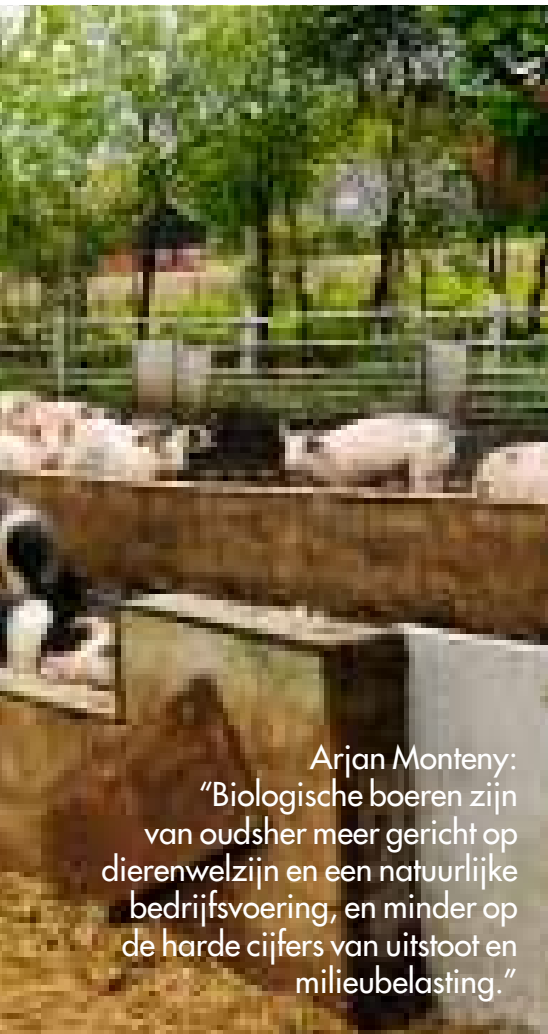
TEKST ARJAN MONTENY & FRANK WIJNANDS

FOTO'S WAGENINGEN UR

In de afgelopen jaren is een serie deelstudies verricht naar de duurzaamheidsprestaties van de biologische landbouw. De studies werden geïnitieerd vanuit de biologische sector zelf. De sector had een ambitie- en innovatieagenda opgesteld en wilde wel eens weten hoe ze ervoor stonden wat betreft duurzaamheid. Bavo van den Idsert van Bionext: “We wilden inzicht krijgen in de plek die de biologische landbouw inneemt op de duurzaamheidsmeetlat. Zo weten we waar we als sector aan moeten werken.” De studies baseren zich op beschikbare en gepubliceerde gegevens over de prestaties van de landbouw op de volgende thema's: milieu, dierenwelzijn, klimaat en energie, natuur en landschap, gezondheid, verbondenheid (tussen burger/consument en boer) en profit. Hoe was de balans in vergelijking met de eigen ambities? Verder wilden de financier, het ministerie van EL&I, en de sector de prestatie afzetten tegen die van de gangbare landbouw.

PLANET - PEOPLE - PROFIT

Duurzaamheid wordt vaak onderverdeeld in drie dimensies, te weten Planet (milieu, klimaat, biodiversiteit, eindige grondstoffen), People (dierenwelzijn, kwaliteit van leef- en werkomstandigheden, voedselkwaliteit en -zekerheid, sociale rechtvaardigheid) en Profit (economische resultaten). Ieder van deze dimensies kent nog veel meer aspecten dan de hier genoemde. Zo is bijvoorbeeld de verbinding stad – land, burgers – boeren, consumenten – boeren een People-aspect dat pas in het laatste decennium expliciet benoemd is. Duurzaamheid gaat ook over de lange termijn, over termijnen van meer dan 50 jaar. Duurzaamheid is een integraal begrip. In alle internationaal bestaande meetlat/maatstafsystemen voor het vaststellen van duurzaamheidsprestaties worden de verschillende aspecten van duurzaamheid meegenomen.

Arjan Monteny:
 “Biologische boeren zijn van oudsher meer gericht op dierenwelzijn en een natuurlijke bedrijfsvoering, en minder op de harde cijfers van uitstoot en milieubelasting.”

Integrale duurzaamheid

Wie een vergelijking tussen biologische en gangbare landbouw wil maken, stelt de situatie volgens Arjan Monteny, kennismanager bij Bioconnect en als projectleider betrokken bij de diverse deelstudies, al snel te simpel voor. Want wat is beter? Staat dierenwelzijn voorop, landbouw in een natuurlijke omgeving, de verbinding met de consument, de uitspoeling van meststoffen naar de sloot, het gebruik van bestrijdingsmiddelen, of toch de CO₂-voetafdruk van de productie? Arjan Monteny: “Je vergelijkt pas eerlijk als je al die facetten in ogenschouw neemt. Duurzaamheid wordt wel eens verengd tot milieu en klimaat, maar dat is niet terecht. Het is veel breder. Biologische boeren zijn van oudsher meer gericht op dierenwelzijn en een natuurlijke bedrijfsvoering, en minder op de harde cijfers van uitstoot en milieubelasting.”

De verschillende duurzaamheidsthema's zijn in een agrarische bedrijfsvoering nauw met elkaar verweven. Soms kun-

nen maatregelen gunstig zijn voor meerdere doelen. Denk maar eens aan bodembeheer met veel aandacht voor de organische-stofvoorziening en het behoud van de bodemstructuur: goed voor bodemvruchtbaarheid, biodiversiteit, verbeterde wateropslag en lagere uitspoeling. Bovendien draagt CO₂-vastlegging in organische stof in de bodem bij aan vermindering van de broeikasgasemissies en dus klimaatverandering. Soms zijn maatregelen niet gunstig voor andere doelen. De vrije uitloop van dieren in de biologische landbouw is goed voor hun welzijn. Maar daardoor komen de dieren meer in aanraking met ziekteverwekkers, wat slecht is voor hun gezondheid. Daar is dan wel weer iets aan te doen, maar dat vergt dan weer aanpassingen in de gehele bedrijfsvoering. Zo is er een voortdurende wisselwerking tussen doelen en maatregelen. Het tegelijkertijd ontwikkelen van meer duurzaamheid op een veelvoud van thema's vergt van de betrokken ondernemers visie, ambitie, creativiteit en uithoudingsvermogen. Daarbij is een goede samenwerking met andere netwerkpartners en kennisinstellingen nodig om tot de gewenste innovaties te komen.

Dierenwelzijn

Biologisch gehouden dieren hebben meer ruimte dan hun gangbaar gehouden soortgenoten, zodat ze hun natuurlijk gedrag kunnen vertonen. Melkkoeien leven langer en hebben minder stress. Varkens, kippen, schapen en geiten kunnen naar buiten. Er is nog wel ruimte voor verbetering: geiten klimmen bijvoorbeeld graag, maar hebben daar niet altijd de ruimte voor; varkens missen vaak een modderpoel en de zitstokken van biologische kippen laten vaak te wensen over. Maar in vergelijking met de situatie in de gangbare landbouw zijn dat luxeproblemen.

Harrie Janssen, bestuurslid bij de Natuurweide, de Vereniging voor Biologische Melkveehouders in Nederland: “Volgens ons horen kalveren bij de koe, we kiezen voor niet onthoornen en ontwikkelen innovatieve stalsystemen. Wij vragen geen topprestatie van de dieren en doen minder technische ingrepen, waardoor de dieren meer aan hun eigen weerstand kunnen werken. De biologische dieren gaan langer mee. Een ander sterk punt van een biologisch melkveebedrijf is dat de koeien in de wei staan, tenzij de grond of het weer het niet toelaat. Biologisch is hierin voorloper en je ziet dat de gangbare veehouders nu ook dingen overnemen van hun biologische collega's. Zij experimenteren nu ook met de potstal of compoststal die in de biologische veehouderij al gemeengoed is. Ook een bedrijf als Friesland Campina is nu volop bezig met weidegang.”

Milieu, energie en klimaat

De biologische landbouw gebruikt minder antibiotica en bestrijdingsmiddelen dan de gangbare landbouw en kent lagere emissies van nutriënten. Wat betreft ammoniak is het voor biologische boeren moeilijker om goed te presteren, omdat de dieren vrije uitloop hebben. In stallen is de uit-

stoot veel eenvoudiger in te perken dan in de buitenlucht. Door de mest regelmatig op te ruimen is de uitstoot van ammoniak echter wel binnen de perken te houden.

Cees van Roessel, biologisch melkveehouder: "We hebben al bereikt dat we minder mineralen, grondstoffen, energie en bestrijdingsmiddelen nodig hebben dan gangbaar, en helemaal geen kunstmest. Door naar nog minder dieren te gaan,

hebben we nog minder input nodig. Wat het milieu betreft zit biologisch op het goede spoor, maar er zijn nog verbeteringen mogelijk. Ik denk aan onderzoek naar het beste veehouderij- en meststelsel qua diervriendelijkheid en qua emissie."

Rekenen per hectare of per kilo

Biologische producten hebben in de huidige situatie vaak een grotere CO₂-voetafdruk dan gangbaar, door een lagere opbrengst per hectare, of doordat meer voer is gebruikt per kilo vlees of eieren. Biologische varkens groeien minder snel en gebruiken dus meer voer in hun leven. Dat is een gevolg van de integrale benadering van duurzaamheid van de biologische sector.

Frank Wijnands, als onderzoekscoördinator vanuit Wageningen UR betrokken bij dit onderzoek, gaat de discussie over al of niet duurzaam graag aan. "Duurzaamheid staat nog in de kinderschoenen, en verdere verduurzaming is mogelijk. Er zijn opgaven in iedere ketenschakel, maar ook mogelijkheden om de broeikasgasemissie verder terug te dringen. Bovendien kan een deel van de belasting gecompenseerd worden, zodat bijvoorbeeld meer bewegingsvrijheid voor varkens niet meer hoeft te leiden tot meer broeikasgasemissie per kilo product. Het gaat uiteindelijk om integrale duurzaamheid en het vinden van oplossingen die daarbij passen," aldus Wijnands.

Gezondheid

Veel consumenten kopen biologische producten omdat ze denken dat ze gezonder zijn. Als er geen pesticiden gebruikt zijn bij de teelt, kunnen er ook geen schadelijke residuen zijn achtergebleven. Bovendien verschijnen er ook studies die laten zien dat biologische groenten en fruit meer gezonde stoffen bevatten. Monteny: "Dat geeft een groeiend aantal consumenten een beter gevoel, maar wij kunnen op basis van onderzoek niet zeggen dat biologische producten veiliger zijn. De normen voor residuen zijn zo opgesteld dat er ook bij gangbare teelt geen gevaar is voor de gezondheid. Ook als je naar bacteriën kijkt is het lastig een oordeel te vellen. Biologisch gehouden dieren zijn vaker buiten en komen daar sneller met ziekteverwekkers in aanraking. Maar of dat gevaarlijk is voor de mens is de vraag. Campylobacter komt bijvoorbeeld vaker voor bij biologische kippen, Salmonella juist bij gangbaar pluimvee. Biologische groenten bevatten minder schadelijk nitraat, maar eieren weer meer dioxine."

Natuur en landschap

Een ander thema: natuur en landschap is beter af bij biologische boeren, zeggen burgers in enquêtes. Biologische boeren zorgen beter voor het landschap. En dat komt niet doordat biologische bedrijven kleinschaliger zijn en vaker voorkomen in landschappen die van oudsher al hoger worden gewaardeerd, zoals de Achterhoek of Zuid-Limburg. Ook in gebieden waar het landschap minder hoog wordt aangeslagen, zoals in de Flevopolders, waarden passanten de aanblik van een biologisch bedrijf hoger dan van een gangbaar bedrijf. De zorg voor natuur en biodiversiteit is echter niet opgenomen in de biologische regelgeving.

Kees van Zelderen, mede-initiatiefnemer van het pilotonderzoek om te komen tot het opstellen van een natuur- en landschapsnorm: "Vaak zie je dat biologische bedrijven actief zijn in agrarische natuurverenigingen en dat ze samenwerken met Staatsbosbeheer of met Natuurmonumenten. Vaak zijn ze voorloper op het gebied van weidevogelbeheer of hebben ze akkerranden, houtwallen of poelen op hun perceel aangelegd. Ook nemen ze vaak het voortouw bij plaagbestrijding met functionele akkerranden. Dat heeft met de basishouding van de biologische ondernemer te maken. Vanuit die basishouding heeft hij meer oog voor wat natuur en landschap voor zijn bedrijf te bieden hebben, en doet hij sneller iets extra's op dat gebied. Dat blijkt ook uit de cijfers: onder biologische boeren is er drie keer meer bereidheid om aan natuurbeheer te doen dan onder gangbare."

Verbondenheid

Veel biologische boeren doen aan verbreding. Monteny: "Zestig procent van de biologische bedrijven deed bijvoorbeeld vorig jaar mee aan open dagen, of andere activiteiten die consumenten bij hun bedrijf betrekken. Dat zorgt er-

Uli Schnier:

"Verduurzaming is wereldwijd in opkomst, ook buiten de biologische sector. Dus als je niet oplet, word je links en rechts ingehaald."

Kees van Zelderen:

“Uit de cijfers blijkt dat er onder biologische boeren drie keer meer bereidheid is om aan natuurbeheer te doen dan onder gangbare.”

voor dat mensen in de omgeving van bedrijven positiever zijn over biologische boeren. En dat is op de lange termijn belangrijk voor je licence to produce.”

Monique van der Laan, voorzitter van de Bioconnect themagroep Multifunctionele landbouw en directe verkoop: “Om verbindingen aan te gaan moet je een open bedrijfsvoering hebben. Dit ligt ook in de basisregels van biologisch: je hebt wat met natuur en met duurzaam en je wilt de consument bij je bedrijf betrekken. Of ligt het aan de biologische ondernemer? Daar is moeilijk de vinger op te leggen. Mijn idee is dat je dat contact met de consument moet zien als een kans en niet als een bedreiging. Dat vergt een bepaalde grondhouding. De consument is niet iemand die jou zijn wensen oplegt, maar die je kan helpen door mee te denken. Wij ervaren ook de positieve kanten van intensief contact. Hoe meer binding je hebt met de consument, hoe minder je aan marketing hoeft te doen.”

Groeimarkt - Profit

Hoewel het biologische marktaandeel nog klein is, groeit het wel jaarlijks. Die groei komt onder andere doordat supermarkten hun assortiment hebben uitgebreid. Uli Schnier, voorzitter van de Task Force Marktonwikkeling Biologische Landbouw: “De biologische sector in Nederland is goed herkenbaar en wordt erkend door de consument. Dat zie je terug in de omzetten in de supermarkten en in de catering. Dat is niet alleen een goede basis voor binnenlandse handel maar ook voor im- en export.”

Erik Jan van den Brink, van UDEA, groothandel in biologische levensmiddelen: “Als je kijkt naar de kwaliteit van de biologische producten, zijn er de laatste jaren wel een aantal slagen gemaakt. De presentatie is nu professioneel. Er is regelgeving (certificering) en controle op kwaliteit en op residuen (BioKap). Ook de traceerbaarheid is nu in

orde. Nu beschikken al onze afnemers over alle productgegevens die bij ons bekend zijn zoals keurmerk, certificering, herkomst. Alles staat nu op het kistkaartje dat in de winkel duidelijk zichtbaar is. Het is belangrijk dat we als biologische keten niet alleen met de prijs bezig zijn, maar dat we ook zoeken naar andere vormen van economische duurzaamheid, zoals transparantie in de keten. Elke schakel in de keten krijgt een eerlijke prijs. Dat moeten we duidelijk zichtbaar maken aan de klant.”

Toekomst

Schnier: “Verduurzaming is wereldwijd in opkomst. Denk daarbij aan verminderen van het waterverbruik, van CO₂-uitstoot, van energieverbruik en aan meer oog voor dierenwelzijn. Buiten de biologische sector vinden die ontwikkelingen ook plaats. Dus als je niet oplet, word je links en rechts ingehaald. Vroeger was het duidelijk: je had bio tegenover gangbaar. Nu is er een tussensegment, zoals het sterrensysteem van de Dierenbescherming. Andere initiatieven in de markt worden duidelijk zichtbaar. Persoonlijk zie ik zulke initiatieven niet als een bedreiging, maar als een ondersteuning van een trend waar biologisch al mee bezig is. De sector moet zijn voorsprong zien te behouden. En dus ook duurzamer worden met bijvoorbeeld water en energie.”

Bavo van den Idsert vat de ambitie van biologisch samen: “Biologische landbouw en biologische voeding moeten kampioen zijn in de duurzame meerkamp. We willen graag een duurzame prestatie leveren op alle onderdelen van de meerkamp, dus overall als beste scoren op alle duurzaamheidsaspecten. Maar dat is moeilijk, want alles hangt met elkaar samen.” ■

Arjan Monteny is kennismanager bij Bioconnect
Frank Wijnands is werkzaam bij Wageningen UR